

Wijkgericht samenwerken bij huiselijk geweld en kindermishandeling

Inleiding

Wijkteamprofessionals ontmoeten in hun dagelijks werk volwassenen, kinderen, jongeren en ouderen die te maken hebben (gehad) met verwaarlozing, huiselijk geweld of seksueel misbruik. Samen met tal van anderen spelen wijkteams een rol in het voorkomen, signaleren, bespreekbaar maken, stoppen en herstellen van dergelijke belastende ervaringen. In lijn met het advies van de RSJ en RVS zien we daarbij voor wijkteams een rol in het bieden van intensieve vrijwillige hulp: *een proces van hulp en zorg verlenen in het vrijwillige kader, waarbij de professional gradueel meer invloed uitoefent, meer verantwoordelijkheid neemt en daarmee steeds intensiever hulp en zorg verleent én tegelijkertijd de vrijwilligheid van de hulp garandeert*¹.

Met deze notitie schetsen wij hoe wij, met onze samenwerkingspartners², invulling willen geven aan die rol. Conform de Basisfuncties voor lokale teams³ en het Kwaliteitskader Werken aan Veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten⁴. Met als basis de breed gedragen visie op gefaseerde ketenzorg bij structurele onveiligheid in huiselijke kring⁵.

Kern van deze visie is dat alle betrokkenen bij (vermoedens van) structurele onveiligheid samenwerken aan het creëren van directe veiligheid, stabiele veiligheid en aan herstel van de schadelijke gevolgen.

In de samenwerking met onze partners gericht op deze doelen staan voor ons daarbij vier thema's centraal:

Gefaseerde ketenzorg
Vogtländer & Van Arum 2016

1. Focus op het dagelijks leven
2. Samenwerken in netwerken
3. Vakmanschap van de betrokken professionals
4. Verzachting in toon van het maatschappelijk debat

Graag gaan wij lokaal, regionaal en landelijk over deze thema's in gesprek met onze samenwerkingspartners. Met als doel dat we elkaar steeds beter verstaan en samen steeds beter te worden in onze hulp aan inwoners in de knel. Om met hen de spiraal van verwaarlozing en geweld te doorbreken, en daarvan te herstellen.

¹ Advies intensieve vrijwillige hulp (RSJ/RVS, 2019)

² Lokaal zijn dit met name: de gezinsleden en hun sociale netwerk, huisartsen, wijkagenten, kinderopvang, scholen, welzijnsorganisaties, jeugdgezondheidszorg, gemeente (jeugd/Wmo/participatie), schuldhulpverlening, woningbouwvereniging, jeugdhulp specialisten, volwassen GGZ en verslavingszorg, Veilig Thuis, Raad voor de kindbescherming, Gecertificeerde Instellingen. Regionaal en landelijk de samenwerkingsverbanden en koepels van deze partners, maar ook kennisinstituten en ministeries.

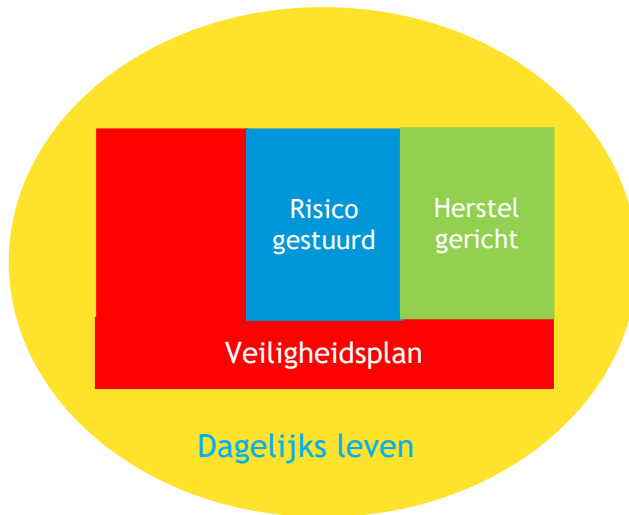
³ Basisfuncties voor lokale teams in kaart (Zorg voor de Jeugd, 2019)

⁴ Kwaliteitskader Werken aan Veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten (VNG, december 2019)

⁵ Visie gefaseerde ketenzorg: eerst samenwerken voor veiligheid, dan samenwerken voor risico gestuurde zorg; Vogtländer & Van Arum/GGD GHOR, mei 2016

1. Focus op het dagelijks leven

Zelf veilig zijn, het veilig opgroeien van onze kinderen, en de veiligheid van de volwassen medemens gaat ons allen aan. Je veilig voelen in je eigen huis betekent je welkom voelen, er mogen zijn, fouten mogen maken en je gerespecteerd weten. Het betekent dat er thuis en buitenshuis mensen zijn die echt naar je luisteren en er echt voor je zijn. Het betekent liefdevol begrensd worden.

Duurzaam veilig is het als er in het dagelijks leven voldoende weerbaarheid en draagkracht is, vooral op momenten dat de spanning in huis oploopt (door ziekte, financiële problemen, relationele spanningen, onverwerkte jeugdtrauma's etc.). Professionals kunnen tijdelijk behulpzaam zijn bij het verminderen van de belasting en het vergroten van weerbaarheid en draagkracht. Maar dit heeft alleen een duurzaam effect als beschermende factoren, die hebben laten zien dat ze de onveiligheid te stoppen, stevig zijn ingebed in het dagelijks leven van betrokkenen⁶.

Doorgaans is het de directe omgeving die als eerste signalen opvangt: de burens, familieleden, de leerkracht, collega, huisarts of sportleraar. Jongeren blijken vaak als eerste een leeftijdgenoot in vertrouwen te nemen⁷.

Ook voor het bieden van een veilige leefomgeving zijn mensen die deel uitmaken van het dagelijks leven cruciaal. De tante die de kinderen opvangt als de spanningen oplopen, de leerkracht die oplet of de kinderen ontbeten hebben, de collega die op bezoek gaat als het slachtoffer niet op haar werk verschijnt, de buurman die dagelijks een praatje maakt met een kwetsbare oudere.

Herstel van de opgelopen schade, ten derde, kan ook alleen plaatsvinden als er sprake is van een netwerk, van relaties met veilige anderen. En veiligheid zonder helend herstel is slechts tijdelijk.

In een mensenleven biedt het informele netwerk (gezin, familie en vrienden) de langstduurende en meest betekenisvolle relaties. Daarnaast spelen huisarts, leerkrachten, en collega's gedurende een periode in je leven een meer of minder belangrijke rol. Van veel kortere duur, en van veel minder invloed op je dagelijks leven, zijn hulpverleners (werkzaam bij wijkteams, Veilig Thuis, jeugdbescherming, jeugdhulpverlening, volwassenpsychiatrie etc.). Hulpverleners zijn slechts voorbijgangers en zo moeten we ons ook gedragen: met al onze deskundigheid en in alle bescheidenheid ons vasthoudend richten op het behouden en versterken van het blijvende informele netwerk dat duurzaam verschil maakt in het dagelijks leven.

⁶ Zie onder andere Augeo magazine over Sociale steun (juni 2020): <https://www.augeomagazine.nl/sociale-steun-augeo-magazine-19/sociale-steun>

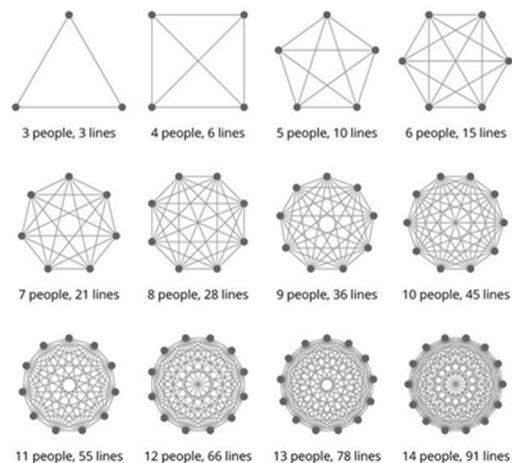
⁷ Schellingerhout, R., & Ramakers, C. (2017). Scholierenonderzoek Kindermishandeling 2016. Nijmegen: Radboud Universiteit – ITS.

2. Samenwerken in netwerken

Signaleren en bespreekbaar maken van verwaarlozing, geweld en misbruik hoort bij het vak van wijkteamprofessionals. Op het moment dat een van de betrokkenen zelf directe of indirecte signalen afgeeft ben je als professional in de positie, en is het ook je plicht, om daarover in gesprek te gaan. Samen met de betrokkenen, het informele netwerk en hulpverleners stel je een veiligheidsplan op. Je blijft betrokken zo lang als nodig is om duurzame veiligheid en herstel van de gevolgen te laten (of doen) gebeuren.

De vraag is daarbij niet: wie is hier verantwoordelijk? De vraag moet telkens zijn: welke verantwoordelijkheid heb ik hier? En het antwoord daarop hangt af van de (gezamenlijke) inschatting wie de best passende relatie op een (deel)thema, of per fase heeft.

Zoals gezegd zijn het vaak anderen die als eerste signalen opvangen en dat bij het wijkteam melden. Bijvoorbeeld een leerkracht die een wijkteammedewerker in vertrouwen neemt, of wiens signaal via Veilig Thuis bij het wijkteam terecht komt. In deze situaties heb je die ander (bijvoorbeeld de leerkracht, de wijkagent of de medewerker van Veilig Thuis) nodig om in positie te komen. Zij vormen de schakel tussen de door hen waargenomen zorgelijke situatie, de inwoners die het betreft en de bijdrage die zij denken dat het wijkteam kan leveren aan de veiligheid. Op het moment dat je er als wijkteam dan in stapt is het essentieel dat die leerkracht, of die buurman, als beschermende factor in het dagelijks leven, ook betrokken *blijft*.

En als wijkteammedewerker kun jij op jouw beurt ook weer iemand anders erbij halen. Dan blijf je als wijkteam wel betrokken (mits dat een meerwaarde heeft), zoals je ook zou willen dat de leerkracht betrokken blijft bij het gesignaleerde probleem (al is het alleen maar door er nog af en toe naar te vragen: hoe gaat het nu?). Daarom spreken wij graag van 'veiligheidsgerichte netwerkhelp'. We werken niet na elkaar, maar met elkaar, in een netwerk. Waarbij het netwerk zich achtereenvolgens (en zo nodig terugkerend) richt op directe veiligheid, stabiele veiligheid en herstel. Deze fasen onderscheiden zich in de praktijk met name in focus en intensiteit, maar lopen tegelijk ook door elkaar heen. Werken in een netwerk vraagt om een investering van alle samenwerkingspartners, niet alleen van de wijkteammedewerker.

Kenmerken van veiligheidsgerichte netwerkhelp

1. Mensen die een rol spelen in het dagelijks leven zijn bij onveiligheid de belangrijkste beschermende kracht en spelen daarom een centrale rol.
2. Hulpverleners voegen daar tijdelijk iets aan toe.
3. Er ontstaat een netwerk van relaties waarbinnen wordt samengewerkt aan veiligheid en herstel.
4. Het netwerk richt zich eerst op (eventuele) acuut onveilige situaties. Met als doel: het creëren van voldoende veiligheid zodat ruimte ontstaat voor verandering (directe veiligheid).
5. Vervolgens ligt de focus op factoren die de onveiligheid in stand houden en wordt samengewerkt in de richting van een dagelijks leven dat alle betrokkenen beoordelen als veilig genoeg (stabiele veiligheid)
6. Herstel van schadelijke ervaringen begint bij meer veiligheid in huis en veilige relaties met belangrijke anderen. Waar nodig wordt (trauma) behandeling geboden.

3. Vakmanschap van de betrokken professionals

De kwaliteit van een relatie bepaalt wat er gedeeld en besproken kan worden. Om als professional diepgravend te kunnen werken aan de veiligheid in de intieme relaties binnen een huishouden, moet je zelf ook een *professionele* relatie aangaan. Betrokkenen durven zich pas bloot te geven en kwetsbaar op te stellen als er vertrouwen is opgebouwd. Dat begint met het erkennen van het 'verantwoordelijk willen zijn' van de ouder (of partner, verzorger, familielid): als de hulpverlener heeft aangesloten bij het diepe verlangen een goede ouder of partner te zijn, kan het gesprek ook gevoerd worden over wat er niet lukt⁸. En pas wanneer een ouder of partner in staat is te erkennen dát er een probleem is, dat hij of zij daar een aandeel in heeft, kan er iets veranderen. We spreken dan van een werkbare relatie⁹.

Dat je soms acuut moet handelen als hulpverlener, betekent niet dat je het aangaan van die relatie achterwege kunt laten. Juist in de manier waarop je optreedt op het moment dat de directe veiligheid in het geding is (open, in verbinding, blaamvrij, vanuit erkenning van het besef van verantwoordelijk zijn door de ouder), werk je aan duurzame relaties, tussen ouders en kind, tussen partners/familieleden en tussen hen en de betrokken hulpverlening (zo lang als nodig). Dit vraagt naast vaardigheden op het gebied van signaleren en bespreken van onveiligheid en risicofactoren, ook de vaardigheden om hetgeen veilig is te waarderen en de beschermende factoren in te zetten om wat onveilig is te stoppen. Dit vraagt om duurzame investering in scholing, coaching en een krachtige reflectieve praktijk van de hulpverleners. Deze moeten in staat zijn in alle nuancering recht te doen aan alle betrokkenen, én waar nodig handelend op te treden in verbinding met het hele (gezin)systeem, zonder beschuldigend te worden.

Daarnaast is er in dit soort gevoelige, pijnlijke en vaak beschamende zaken ook altijd een dynamiek gaande van afweer, ontkenning en verdringing. Het erbij blijven, het blijvend aandacht hebben voor, en benoemen van de 'gewelddadige of verwaarlozende' realiteit vraagt, naast lef, om veerkracht en uithoudingsvermogen. Dat wordt gevraagd van de betrokkenen in de onveiligheid, en dat wordt gevraagd van de betrokken hulpverleners. Voor *iedereen* gaat het om een pijnlijke en belastende kwestie.

De dynamiek van vermijding speelt ook een rol aan de kant van de hulpverlener. Professionaliteit bestaat eruit dat de onderwerpen mishandeling, verwaarlozing of misbruik centraal blijven in een hulpverleningsproces, dat dat telkens weer de toetssteen is in het proces. En dat dit vanuit verbinding met zowel slachtoffer als pleger gebeurt. We wensen onszelf en ieder ander een gezond, veilig en liefdevol leven toe. Als die wens wordt beschaamd, dan doet dat pijn. Dat vraagt niet alleen om boosheid en verontwaardiging (het *is* ook té erg als iemand mishandeld wordt!), maar ook, en vooral, om zachtheid en compassie (wat is het erg dat dit gebeurt...). De kunst is het om dat in alle openheid te doen, zonder de ernst of de ingewikkeldheid te vermijden of zelfs weer toe te dekken.

Juist in dit aangaan van een relatie met behoud van een professionele distantie, die nodig is om ook de meest moeilijke zaken als verwaarlozing, geweld of misbruik bespreekbaar en veranderbaar te maken, zijn wijkteam medewerkers specialist. Ze zijn aanwezig in de wijk, op de basisvoorzieningen, dicht bij de inwoner. Zij zijn dat echter niet alleen, en niet als enige.

⁸ Zie onder andere: Bufferend werken met ouders van José Kusters: <https://assets.ncj.nl/docs/6f3cd473-669d-4882-abb5-2d154ce54c13.pdf> en: Alice van der Pas (2007) Handboek Methodische Ouderbegeleiding, Deel 7. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

⁹ Zie onder andere Oplossingsgerichte coaching, Louis Cauffman (2015)

4. Verzachting in toon van het matschappelijk debat

Wij pleiten voor een zachtere toon en taal in het gesprek over kindermishandeling en huiselijk geweld. Soms lijkt het alsof de geweldsdynamiek uit de gezinnen waar we mee samenwerken ook in onze beleidstaal en samenwerkingsrelaties is geslopen. Woorden als ‘aanpakken’, ‘uitbannen’, ‘actieplannen’, ‘ingrijpen’, ‘ketengericht’ doen wat ons betreft geen recht aan de broosheid van het dagelijks leven en de rol die onze professionals daarin spelen.

Een zachtere toon betekent niet een zachtere attitude. Er zijn wettelijke grenzen rondom veiligheid, geweld, verwaarlozing en (seksueel) misbruik. Die vormen het uitgangspunt van ons werk. Een zachtere toon betekent wel een houding van blaamvrij benoemen wat niet goed gaat. Vanuit een diep vertrouwen dat iedere ouder een goede ouder wil zijn, iedere hulpverlener (of hulpverlenende instantie) een goede hulpverlener, en de erkenning dat het pijnlijk is wanneer dat (soms) niet lukt.

Als wijkteams nemen wij onze verantwoordelijkheid als het gaat om werken aan veiligheid, net zoals wij onze bijdrage leveren aan het signaleren, bespreken en doen stoppen van structureel geweld in huiselijke kring. Wij kunnen dat alleen samen doen, met begrip en compassie voor falen en lijden. Samen met de inwoners en gezinnen die het betreft, hun netwerk en onze samenwerkingspartners. We werken in partnerschap en bekommeren ons om de kwetsbare medemens en we bekommeren ons om elkaar. We gaan ervan uit dat anderen dat ook doen.

*Associatie Wijkteams
14 juli 2020*